

Lapsivaikutusten ennakkoarviointi prosessina

Mannerheimin Lastensuojeluliiton ohje lapsivaikutusten ennakkoarviointiin

Lapsivaikutusten arviointi on väline lasten etujen selvittämiseen. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti **lapsia koskevissa toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.** Lapsivaikutusten ennakkoarvioinnin tulisi olla säännönmukainen osa lapsia koskevien tai heihin vaikuttavien päätösten valmistelua. Arviointi on syytä tehdä riittävän varhaisessa vaiheessa valmistelua, jotta arvioinnin havainnot ja suositukset voidaan ottaa huomioon päätöksenteossa.

Lapsivaikutusten arviointi voidaan toteuttaa osana kokonaisvaltaista vaikutusten ennakkoarviointia. Arvioinnin toteuttamisessa voidaan käyttää erilaisia menettelytapoja. Isoissa asioissa toteutetaan laajempi arviointi kuin pienissä. Arvioinnissa hyödynnetään tarvittaessa moniammatillista osaamista. Monissa kunnissa käytetään sähköisiä päätösten ennakkovaikutusten arviointi (EVA) -työkalua. Arvioinnissa on huolehdittava, että lapsivaikutusten arviointi toteutetaan riittävässä laajuudessa. Lapsiin vaikuttavissa päätöksissä on aina muistettava vaatimus **lapsen edun ensisijaisuudesta ja siitä seuraavasta lapsivaikutusten arviointivelvoitteesta.** Lasten edut ovat päätösharkinnassa korkeammalla sijalla kuin muut asiaan vaikuttavat seikat.

Lapsivaikutusten ennakkoarvioinnin vaiheet

- 1) **Selvitetään ja tunnistetaan tarve lapsivaikutusten arvioinnille.** Jos valmisteltavalla olevalla päätöksellä todetaan olevan vaikutuksia lapsiin, **aloitetaan tarkempi vaikutusten arviointi.** Arvioinnin laajuus ja menetelmät riippuvat päätettävän asian luonteesta. Isossa asiassa tehdään laajempi arviointi kuin pienessä. **Arviointi voidaan toteuttaa osana päätöksen kokonaisvaltaista ennakkoarviointia. Se voidaan toteuttaa myös erillisenä ja liittää muuhun arviointiaineistoon.**
- 2) **Kartoitetaan olemassa oleva tieto. Kartoituksessa selvitetään, mitä tietoja tulee kerätä arvioinnin yhteydessä.** Lapsivaikutusten arviointia ei jouduta aloittamaan tyhjästä, sillä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista ja palveluista on olemassa erilaista seurantatietoa. Tietoa on saatavilla mm. THL:n Sotkanet.fi-, Hyvinvointikompassi-, Terveystemme- ja TEAviisari-verkkopalveluista.

THL:n joka toinen vuosi toteuttama **Kouluterveyskysely** tuottaa runsaasti tietoja lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja palveluista. Kysely kattaa perusopetuksen 8.- ja 9.-vuosiluokkien oppilaat sekä lukiodien ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuosikurssin opiskelijat. Vuodesta 2017 lähtien Kouluterveyskysely kattaa myös perusopetuksen 4.- ja 5.-vuosiluokkien oppilaat. THL:n Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut -tutkimus (**LTH-**

tutkimus) tuottaa seurantatietoa pienten lasten ja perheiden hyvinvoinnista, terveydestä sekä palveluiden käytöstä ja palvelukokemuksista.

- 3) **Määritellään tarkasteltavat vaihtoehdot ja arviointikysymykset.** Ennakoarvioinnissa **tarkastellaan vähintään kahta ratkaisuvaihtoehtoa.** Tarkastelussa on ainakin vallitseva tilanne, jossa ei tehdä muutoksia nykytilaan (ns. nollavaihtoehto) ja vaihtoehto, jossa tehdään nykytilaan jonkinlainen muutos. Usein vaihtoehtoja on tarkastelussa mukana enemmän. **Arviointikysymysten laadinnassa** hyödynnetään lapsen oikeuksien sopimusta ja arvioitavaan asiaan liittyvää muuta lainsäädäntöä.

Arviointi tulee tehdä **riittävän varhaisessa vaiheessa**, jotta arvioinnissa tehdyillä havainnoilla ja suosituksilla on todellista merkitystä jatkovalmistelussa ja päätöksenteossa. Arviointi on kuitenkin tehtävä sellaisessa vaiheessa, että on olemassa ainakin yleispiirteinen käsitys niistä vaihtoehdoista, jotka voivat tulla asiassa päätöksenä kysymykseen.

- 4) **Tiedon alkukartoituksen jälkeen toteutetaan arvioinnissa tarvittavan muun tiedon kerääminen. Tietojen kerääminen lapsilta ja nuorilta on tärkeä osa lapsivaikutusten arviointia.** Lapsia ja nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa. Tämä koskee myös lapsivaikutusten arviointia. Lapsilla ja nuorilla on paljon kokemustietoa, joka on tarpeellista päätöksenteossa ja toiminnan kehittämisessä. Esimerkiksi lasten vertaissuhteista, kiusaamisesta, digitaalisen median käytöstä tai palvelukokemuksesta ei ole mahdollista saada riittävää kuvaa vain aikuisten tuottaman tiedon perusteella. Lasten ja nuorten näkemysten kuuleminen vahvistaa myös lasten ja nuorten osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia.
- 5) Tiedon pohjalta **tehdään ratkaisuvaihtoehtojen vertailu, jossa tunnistetaan vaihtoehtojen myönteisiä, neutraaleja ja kielteisiä vaikutuksia lasten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen.** Tiedonkeruun jälkeen ensin tarkennetaan arviointikysymykset. Myös ratkaisuvaihtoehtoja voi olla mahdollista tarkentaa.

Tarkastelun perustana ovat **arvioitavaan päätökseen liittyvät lasten hyvinvoinnin osa-alueet ja lasten oikeudet.** Lapsen oikeuksien sopimuksessa turvatut oikeudet ovat tarkastelun lähtökohtana. Arvioinnin toteutuksessa erityinen merkitys on sopimuksen neljällä yleisperiaatteella: syrjimättömyys, lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus kehittymiseen ja lapsen oikeus tulla kuulluksi.

Muu tarkastelussa mukana oleva lainsäädäntö vaihtelee arvioitavan tilanteen mukaan. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen kohdalla tulee huomioida varhaiskasvatuslain, varhaiskasvatusasetuksen ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden säännökset.

Perusopetusta koskevan asian arvioinnin kohdalla tärkeitä ovat perusopetuslain, oppilas- ja opiskelijahuoltolain, perusopetusasetuksen ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden säännökset. Lasten sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevan asian arvioinnissa tärkeitä ovat mm. sosiaalihuoltolain, terveydenhuoltolain, mielenterveyslain, vammaispalvelulain, lastensuojelulain, potilaslain ja sosiaalihuollon asiakaslain säännökset. Sote-uudistuksen myötä (2021-) luonnollisesti siihen liittyvä lainsäädäntö, kuten sote-järjestämislaki on huomioitava lapsivaikutusten arvioinnissa.

- 6) **Tehdään kokonaisarvio vaikutuksista, jonka perusteella laaditaan suositukset jatkovalmistelua ja päätöksentekoa varten.** Tunnistetaan **vaikutusten merkittävyys**, sillä kaikki vaikutukset eivät ole samanarvoisia. Kun ratkaisuvaihtoehtojen vaikutukset on tunnistettu, laaditaan kokonaisarvio vaikutuksista. Johtopäätöksiä ja suosituksia laadittaessa **eri vaikutuksia ja niiden merkittävyyttä tulee punnita toisiinsa.** Kokonaisarviossa vaikutuksia ja niiden mahdollisia keskinäisiä ristiriitoja punnitaan suhteessa lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteisiin. On mm. huomioitava, että **päätöksellä voi olla erilaisia vaikutuksia eri lapsiryhmiin.** Erityistä huomiota on kiinnitettävä heikommassa asemassa olevien lasten oikeuksien suojelemiseen ja edistämiseen.

Lapsivaikutusten arvioinnin tarkoituksena on vahvistaa lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen kannalta myönteisiä vaikutuksia sekä poistaa tai ainakin lieventää kielteisiä vaikutuksia. Jatkovalmistelua ja päätöksentekoa **varten tuodaan esiin havainnot ja johtopäätökset sekä esitetään suositukset**, miten päätöksessä voitaisiin parhaalla mahdollisella tavalla edistää lasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista.

- 7) **Raportoidaan jatkovalmistelua ja päätöksentekoa varten arvioinnin tulokset.** Arviointi on osa valmistelu- ja päätöksentekoprosessia. On tärkeää, että arvioinnin tulokset tuodaan avoimesti päätöksentekijöiden käyttöön. Arvioinnin tai ainakin yhteenvedon siitä tulisi olla myös julkisesti saatavilla kunnan tai maakunnan verkkosivuilla.
- 8) **Arvioinnin tulokset otetaan huomioon jatkovalmistelussa ja päätöksenteossa.** Arviointi ei ole itsetarkoitus, vaan keino päätettävän asian riittävään selvittämiseen ja lasten etujen huomioon ottamisen mahdollistamiseen päätöksenteossa. Pelkkä arviointi ei siis riitä. Olennaista on myös ottaa arvioinnin havainnot ja suositukset huomioon asian jatkovalmistelussa ja päätöksenteossa.
- 9) **Tehdään päätös ja tiedotetaan siitä.** Päätöksenteon jälkeen on tärkeä tiedottaa päätöksestä, **myös lapsille ja nuorille.** Päätöksen perustelut ovat tärkeitä. Lapsivaikutusten arviointi on prosessi lapsiryhmiä (esim. kunnan alle kouluikäiset lapset tai tietyn koulun oppilaat) tai lapsiväestöä (esim. kunnan, kunnanosan tai maakunnan lapsiväestö) koskevan

edun arviointiin. Perusteluissa tulee ilmetä, **miten lasten etua on arvioitu ja tarkasteltu ja mikä painoarvo sille on annettu päätöksessä.**

- 10) **Seurataan päätöksen toimeenpanoa ja arvioidaan toteutuneet vaikutukset.** Päätöksen tekemisen jälkeen alkaa päätöksen toimeenpano. Päätöksen toimeenpanon jälkeen on syytä **arvioida toteutuneet vaikutukset**, jotta toiminnan kehittämisessä ja tulevaisuudessa päätöksissä havaitut epäkohdat voidaan korjata. Laajoissa uudistuksissa on syytä tehdä myös prosessiarviointia, jotta laajaan uudistukseen väistämättä sisältyvät ongelmat saadaan nopeasti korjattua.

Lapsivaikutusten ennakoarviointi

1. Selvitetään ja tunnistetaan tarve arvioinnille
2. Kartoitetaan olemassa oleva tieto ja hyödynnetään sitä arvioinnissa
3. Määritellään tarkasteltavat vaihtoehdot ja arviointikysymykset
4. Toteutetaan arvioinnissa tarvittavien tietojen keruu. Kerätään tietoa myös lapsilta ja nuorilta.
5. Tehdään ratkaisuvaihtoehtojen vertailu, jossa tunnistetaan vaihtoehtojen myönteiset, neutraalit ja kielteiset vaikutukset lasten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen
6. Tehdään kokonaisarvio vaikutuksista, jonka perusteella laaditaan suositukset jatkovalmistelua ja päätöksentekoa varten.
7. Raportoidaan arvioinnin havainnot ja suositukset
8. Otetaan huomioon arvioinnin tulokset jatkovalmistelussa ja päätöksenteossa
9. Tehdään päätös ja tiedotetaan siitä
10. Seurataan päätöksen toimeenpanoa ja arvioidaan toteutuneet vaikutukset